

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної (бакалаврської) роботи
за спеціальністю 071 – «Облік і оподаткування»

на тему: Облік розрахунків за претензіями та особливості їх
оподаткування

Виконав: студентка 4 курсу, групи ОП-21	<u>Левонян М.Г.</u> ПІБ	<u>/ [підпис] /</u> підпис
Керівник	<u>Адамовська В.С.</u> ПІБ	<u>/ [підпис] /</u> підпис
Нормоконтролер	<u>Роева О.С.</u> ПІБ	<u>/ [підпис] /</u> підпис
Завідувач кафедри	к.е.н., доцент Адамовська В.С.	<u>/ [підпис] /</u>

Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління
Перший (бакалаврський) рівень
Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри МООПУ
к.е.н., доцент Адамовська В.С.

В.С.

« 10 » 02 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу студенту

Левонян Марина Гегамівна
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Облік розрахунків за претензіями та особливості їх оподаткування

керівник роботи Адамовська В.С., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджено наказом по КНУ від «20» лютого 2025 року № 130 с

2. Строк подання студентом роботи 16.06.2025 р.

3. Вихідні дані до роботи Інформаційну базу склали нормативно-правові акти, пов'язані з обліком і оподаткуванням розрахунків за претензіями, а також наукові напрацювання учених в зазначені сфері

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ

2 АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ НА ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

5. Перелік графічного матеріалу рисунки, таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Адамовська В.С.	10.04	26.04
Розділ 2	Адамовська В.С.	21.04	24.04

7. Календарний план:

№ з/п	Етапи роботи	Термін виконання	Позначка про виконання
1	Співбесіда зі здобувачем вищої освіти за тематикою роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	20.02.2025	виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	20.02.25-12.03.25	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної (бакалаврської) роботи	12.03.25-10.04.25	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної (бакалаврської) роботи та подання його керівнику	10.04.25-26.04.25	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної (бакалаврської) роботи та подання його керівнику	27.04.25-24.05.25	виконано
6	Підготовка вступної частини	25.05.2025	виконано
7	Перевірка роботи керівником та доопрацювання роботи	26.05.2025	виконано
8	Отримання відгуку керівника	01.06.2025	виконано
9	Попередній захист роботи	07.06.2025	виконано
10	Захист роботи в ЕК		

Дата видачі завдання «20» лютого 2025 р.

Студентка

М.С.Д.
(підпис)

Левонян М.Г.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

А.А.С.
(підпис)

к.е.н., доцент Адамовська В.С.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

	стор.
ЗАВДАННЯ НА РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	5
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ	9
1.1 Критичний аналіз підходів до визначення розрахунків за претензіями	9
1.2 Огляд нормативно-правових документів, що регламентують порядок обліку та особливості оподаткування розрахунків за претензіями	19
2 АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ НА ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»	24
2.1 Аналіз діяльності та облікової політики ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»	24
2.2 Бухгалтерський облік розрахунків за претензіями на ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»	36
2.3 Проблемні аспекти обліку (та/або оподаткування, контролю) розрахунків за претензіями та можливі шляхи їх вирішення	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	51

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу

на тему: **«Облік розрахунків за претензіями та особливості їх оподаткування»**

ВР: 48 сторінок, 7 таблиць, 19 рисунків, 13 джерел, 6 додатків

Мета: дослідження особливостей обліку розрахунків за претензіями, аналіз податкових наслідків таких операцій та розробка пропозицій щодо вдосконалення облікової й податкової практики підприємств.

Предмет дослідження: теоретичні засади, нормативно-правове забезпечення та практичні аспекти обліку розрахунків за претензіями, а також порядок оподаткування відповідних господарських операцій.

Об'єкт дослідження: система бухгалтерського обліку та податкового регулювання розрахунків за претензіями в умовах господарської діяльності ТОВ «ДОНПРОМТРАНС».

Методи дослідження: загальнонаукові та спеціальні методи дослідження (теоретичного узагальнення, порівняння, систематизація – для встановлення подібних і відмінних результатів досліджень різних науковців щодо сутності понятійно-категоріального апарату досліджуваної теми; аналіз; аналогія; індукція; дедукція; графічний – для наочної інтерпретації результатів дослідження тощо).

Результати дослідження: визначено поняття та економічну сутність розрахунків за претензіями; розкрито нормативно-правове регулювання обліку розрахунків за претензіями; досліджено особливості оподаткування розрахунків за претензіями; охарактеризовано діяльність ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»; проаналізовано основні показники діяльності ТОВ «ДОНПРОМТРАНС», розглянуто особливості облікової політики підприємства; досліджено первинний, аналітичний і синтетичний облік розрахунків за претензіями на ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»; проаналізовано типові помилки при обліку розрахунків за претензіями та наведено можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: ПРЕТЕНЗІЇ, ПРЕТЕНЗІЙНА РОБОТА, ОПОДАТКУВАННЯ, ПЕРВИННИЙ ОБЛІК, АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК, СИНТЕТИЧНИЙ ОБЛІК, ЗВІТНІСТЬ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ПР – претензії

ПКУ – Податковий кодекс України

ПДВ – податок на додану вартість

ГК – Господарський кодекс України

ГПК – Господарський процесуальний кодекс України

ЦК – Цивільний кодекс України

БО – бухгалтерський облік

ВСТУП

У ринкових умовах господарювання між підприємствами часто виникають спірні ситуації, пов'язані з порушенням умов договорів, поставок неякісної продукції, недотриманням строків виконання зобов'язань або неналежною якістю наданих послуг. Такі випадки призводять до необхідності формування та подання претензій, що, у свою чергу, породжує специфічні фінансові відносини між сторонами – розрахунки за претензіями. Правильна організація бухгалтерського обліку таких розрахунків має важливе значення для відображення реального фінансового стану підприємства, а також для формування податкових зобов'язань.

Особливістю розрахунків за претензіями є складність документального оформлення, потреба в детальному аналітичному обліку та чітка відповідність податковим вимогам. Такі операції можуть стосуватися як дебіторської, так і кредиторської заборгованості, відшкодування збитків або штрафних санкцій. Водночас питання оподаткування операцій, що виникають унаслідок претензійної роботи, недостатньо чітко регламентовані, що створює ризики для підприємств при складанні звітності та веденні податкового обліку.

Об'єктом дослідження є вивчення механізмів бухгалтерського обліку та оподаткування претензійних розрахунків в умовах господарської діяльності на ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»..

Предметом роботи є теоретичні положення, чинні нормативні документи та практичні аспекти обліку розрахунків за претензіями, а також порядок оподаткування відповідних господарських операцій.

Метою дипломної роботи є аналіз особливостей обліку розрахунків за претензіями, аналіз податкових наслідків таких операцій та напрацювання заходів для підвищення ефективності облікової практики суб'єктів господарювання.

У межах досягнення мети в роботі сформульовано такі завдання:

- розкрити економічну природу розрахунків за претензіями та їх роль у системі фінансово-господарських відносин підприємств;
- проаналізувати чинну нормативно-правову базу, що регулює порядок обліку та оподаткування претензій;
- розглянути порядок бухгалтерського обліку претензій на практиці, включаючи формування резервів, нарахування штрафів і відшкодування збитків;
- вивчити податкові наслідки операцій за претензіями відповідно до вимог податкового законодавства;
- виявити проблеми, що виникають під час обліку та оподаткування розрахунків за претензіями, та запропонувати шляхи їх усунення.

Актуальність теми зумовлена потребою підвищення прозорості й достовірності облікової інформації щодо претензійних операцій, мінімізації податкових ризиків, а також удосконалення механізмів управління дебіторською та кредиторською заборгованістю в частині претензій.

Для досягнення поставленої мети в роботі були використані різні методи дослідження: аналіз і узагальнення нормативно-правових документів, порівняльний аналіз, економічний аналіз показників діяльності підприємства, графічний метод для візуалізації процесів, а також індукція, дедукція та моделювання для формулювання висновків і розробки пропозицій щодо удосконалення обліку. Інформаційною базою дослідження слугували нормативно-правові акти України, фінансова звітність та облікова політика ТОВ «ДОНПРОМТРАНС», внутрішні документи підприємства, а також наукові публікації й фахові джерела з питань обліку, оподаткування та претензійної роботи.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ

1.1 Критичний аналіз підходів до визначення розрахунків за претензіями

У ході господарської діяльності підприємство взаємодіє з широким колом контрагентів, з якими встановлює договірні відносини. Ці відносини регламентуються підписаними угодами, виконання яких є обов'язковим для кожної зі сторін.

Іноді через різні обставини контрагенти можуть не дотримуватись договірних зобов'язань, що призводить до потенційних втрат. У таких випадках підприємство має організовувати претензійно-позовну роботу для захисту своїх прав і відшкодування збитків.

Суб'єкти господарювання, які порушили права чи інтереси інших учасників ринку, повинні усунути порушення та відшкодувати збитки навіть без офіційного звернення зі скаргою або позовом.

Якщо виникає необхідність у врегулюванні спору або стягненні збитків, постраждала сторона може надіслати порушнику письмову ПР, якщо інше не передбачено законодавством. До такої ПР додаються оригінали або документи, що засвідчують вимоги, у належним чином оформлених копіях. Матеріали, які вже є у другій сторони, додавати не обов'язково.

Розглянемо як трактують дане поняття експерти-економісти у табл. 1.1.

Табл. 1.1 - Аналіз визначень поняття «претензія» у працях фахівців

№ з/п	Автор / Джерело	Формулювання визначення претензії	Суть визначення
1	О.І. Хомутенко [1]	Претензія – це форма досудового врегулювання спорів, яка передбачає офіційне письмове звернення однієї сторони до іншої з вимогами щодо порушеного зобов'язання.	Письмова вимога до контрагента щодо усунення порушення договірних зобов'язань.
2	Ю.І. Бачинський [2]	Претензія – це інструмент реалізації права сторони на відшкодування збитків або стягнення штрафних санкцій у досудовому порядку.	Засіб захисту порушених прав без звернення до суду.

3	В.В. Сопільняк [3]	Претензія – це документ, що містить вимогу про усунення порушення умов договору, відшкодування збитків або виконання інших зобов'язань.	Офіційний документ із чітко сформульованими вимогами.
4	Господарський процесуальний кодекс України [4]	У законодавстві прямо не подається визначення терміну "претензія", але передбачено обов'язок сторони здійснити досудове врегулювання у певних випадках.	Засіб реалізації досудового порядку врегулювання спорів.

Таким чином, аналіз різних підходів до визначення ПР свідчить про відсутність єдиного тлумачення, проте всі автори підкреслюють її роль як інструменту досудового врегулювання господарських спорів.

Претензію підписує уповноважений представник заявника, і вона відправляється рекомендованим листом або передається безпосередньо в руки з підтвердженням отримання [5].

Претензії, подані підприємством, підлягають обов'язковій реєстрації юридичною службою або відповідальним підрозділом у спеціальному журналі – «Журналі обліку ПР, пред'явлених товариством». Відповідальні особи контролюють дотримання строків їх розгляду.

Загальний термін для опрацювання претензії становить один місяць із дати її отримання, якщо інше не передбачено Господарським кодексом чи іншими нормативно-правовими актами. У разі обґрунтованості заявлених вимог одержувач претензії зобов'язаний їх задовольнити.

У процесі розгляду претензії сторони можуть здійснити звірку взаєморозрахунків, провести перевірку або інші дії, що сприятимуть досудовому врегулюванню спору. Про прийняте рішення заявника повідомляють письмово. Відповідь оформлюється за підписом уповноваженої особи та надсилається листом, або передається особисто під розписку.

Якщо відповідь не надана у визначений строк або її зовсім проігноровано, суд під час вирішення спору має право накласти на винну сторону штраф до бюджету в порядку, встановленому чинним законодавством.

Слід зауважити, що відповідно до ст. 257 ЦКУ, загальний термін позовної давності складає три роки. Проте для певних категорій вимог закон може

передбачати інший — скорочений або подовжений — строк давності. Наприклад, однорічний термін позовної давності застосовується до таких вимог:

- щодо стягнення штрафних санкцій (неустойки, пені);
- щодо спростування неправдивої інформації, оприлюдненої у ЗМІ;
- щодо передачі прав і обов'язків покупця співвласнику при порушенні його переважного права на купівлю частки у спільній частковій власності;
- у разі виявлення дефектів проданого товару;
- при розірванні договору дарування;
- за претензіями, пов'язаними з перевезенням вантажів або пошти;
- у справах щодо оскарження дій виконавця заповіту [6].

При поданні претензії обов'язковим є наведення доказів, що підтверджують обґрунтованість вимог заявника. Збирання таких доказів забезпечується шляхом правильно організованого процесу приймання продукції.

Продукція, що надходить від постачальника або транспортної організації, приймається одержувачем за кількістю та якістю. Відповідно до пункту 3 Інструкції № П-6, підприємство-одержувач повинно здійснювати приймання продукції у точній відповідності зі стандартами, технічними умовами, умовами договору та іншими нормативними вимогами.

У випадках виявлення під час приймання продукції пошкоджень, псування, розбіжностей у найменуванні, вазі або кількості місць порівняно з даними транспортних документів, одержувач зобов'язаний оформити комерційний акт. Такий акт фіксує результати приймання за кількістю та має бути складений у день виявлення нестачі. Вимоги до змісту цього документа визначено у пункті 25 Інструкції № П-6 [7].

Оцінка продукції за якістю включає в себе, що одержувач здійснює контроль не лише самої продукції, а й тари, у якій вона доставляється. Залежно від перевізника, важливо перевірити умови транспортування та збереження вантажу під час доставки. У разі виявлення невідповідності продукції вимогам стандартів або пошкодження тари, приймання слід тимчасово зупинити, скласти

акт на вже оглянуту і прийняту частину продукції із зазначенням виявлених дефектів, а також запросити до участі у прийманні представника постачальника.

Якщо представник постачальника не з'являється після запрошення, перевірку якості здійснює фахівець з бюро товарознавчих перевірок або уповноважена особа відповідної служби контролю якості. Після завершення приймання складається акт, у якому відображаються фактичні показники якості продукції. Цей документ підписується всіма учасниками перевірки. Правила до його змісту регламентовано пунктом 29 Інструкції № П-7 [8].

Претензійна діяльність є ефективним інструментом для захисту законних прав та інтересів підприємства. Її основна мета полягає у запобіганні виникненню господарських спорів і мінімізації чинників, що можуть призвести до конфліктних ситуацій у ділових відносинах.

Через обмеженість ресурсів чимало підприємств не мають окремого підрозділу, відповідального за ведення претензійно-позовної роботи, тому ці функції нерідко покладаються на працівників суміжних напрямів.

Практика свідчить, що ключовими напрямками претензійної роботи є:

- компенсація завданих збитків за рахунок винних осіб;
- досудове вирішення спірних питань із контрагентами;
- зменшення обсягів простроченої заборгованості за кредитними зобов'язаннями;
- виконання вимог законодавства з урахуванням потреб підприємства;
- забезпечення виконання договірних зобов'язань партнерами;
- підтримання стабільної роботи підприємства в цілому.

Претензія — це офіційне письмове звернення, у якому заявник висловлює незадоволення якістю товару, послуги чи виконання договірних зобов'язань, супроводжене вимогою надання відповіді чи вирішення ситуації. Такий документ належить до категорії ділової кореспонденції й оформлюється на фірмовому бланку підприємства [8].

У документі обов'язково зазначають:

- повну назву організації-адресата разом з її поштовою адресою;

- реквізити договору (номер і дата укладення), що став підставою для взаємодії сторін.

Претензія підписується керівником підприємства або іншою особою, яка має відповідні повноваження. Усі вимоги, викладені в документі, повинні бути підтверджені документально — оригіналами або засвідченими копіями.

Звернення має містити конкретні строки, протягом яких очікується відповідь. Як правило, цей термін становить 30 календарних днів і визначається з урахуванням обсягу дій, необхідних для розгляду претензії.

У разі отримання претензії вона реєструється у спеціальному журналі обліку вхідної документації. Для належного розгляду причин невдоволення проводиться як службова, так і документальна перевірка. Якщо в ході експертизи встановлено провину окремих працівників, керівник підприємства має право самостійно приймати рішення про заходи дисциплінарної або матеріальної відповідальності.

Претензія є письмовим зверненням однієї зі сторін договірних відносин до іншої з вимогою усунення порушень, що стосуються виконання зобов'язань (зокрема, сплати боргу, неустойки тощо) або поновлення порушених прав. По суті, це офіційне попередження про можливе звернення до суду, якщо вказані в документі вимоги не буде виконано добровільно.

Відповідно до частини 1 статті 222 ГКУ та частини 2 статті 19 ГПК, суб'єкти господарювання, які порушили права інших осіб, зобов'язані самостійно їх відновити без необхідності пред'явлення претензії чи позову. Проте на практиці часто саме ПР використовується як інструмент досудового врегулювання спору або як засіб впливу на контрагента.

У випадку необхідності компенсації завданих збитків або застосування санкцій, юридична особа, яка зазнала порушення своїх прав чи інтересів, може звернутися до контрагента з письмовою вимогою про усунення порушень, якщо інше не передбачено законом. Це передбачено пунктом 2 статті 222 ГК України.

Звернення з ПР є правом, а не обов'язком сторони, яка постраждала. Вона має можливість відразу звернутися до суду без проходження досудової

процедури врегулювання спору, за винятком випадків, коли вимога про попереднє пред'явлення ПР прямо передбачена договором або законодавством (наприклад, згідно з положеннями статті 19 ГПК України).

Судова практика підтверджує, що навіть наявність у договорі положення про обов'язковість досудового врегулювання не позбавляє сторони права на пряме звернення до суду. Як зазначено, зокрема, у постанові Вищого господарського суду України від 24.10.2006 у справі № 2/238, реалізація права на судовий захист є безумовним правом сторони, і його обмеження не допускається договором.

Підтвердження правомірності ПР має бути надане у вигляді оригіналів документів або їх завірених копій. Якщо відповідні документи вже перебувають у розпорядженні адресата, їх додавання до ПР не є обов'язковим, однак це повинно бути зазначено в самому тексті звернення. У випадку висунення вимоги щодо сплати грошових коштів, до претензії також може додаватися доручення платіжне на відповідну суму.

Перелік документів, що додаються до ПР, залежить від специфіки спірних правовідносин і змісту висунутих вимог. У низці спеціальних нормативно-правових актів, зокрема в Кодексі торговельного мореплавства України, Повітряному кодексі України, Статуті залізниць України, встановлено специфічні вимоги щодо документального супроводу ПР залежно від виду спору.

Претензія підписується посадовою особою підприємства або уповноваженим представником і надсилається контрагенту (стороні-боржнику) цінним листом, або вручається особисто під підпис. У разі особистого вручення відповідна позначка про отримання ПР набуває доказового значення і може бути використана в судовому процесі у разі подальшого розгляду спору.

На рис. 1.1 розглянемо звернення кредитора до суду.

1	Боржник не виконує вимоги Боржник не виконує вимоги кредитора.
2	Минає строк позовної давності Строк позовної давності закінчується.
3	Кредитор подає позов до суду Кредитор подає позов до суду.
4	Суд приймає позов Суд приймає позов до розгляду.
5	Боржник подає клопотання Боржник подає клопотання про застосування строку позовної давності.
6	Суд відхиляє позов Суд відхиляє позов через строк позовної давності.
7	Кредитор надсилає претензію Кредитор надсилає претензію боржнику.
8	Кредитор збирає докази Кредитор збирає докази відправлення претензії.

Рис. 1.1 – Процес судового позову кредитора [7, 8]

У процесі розгляду ПР сторони, за потреби, можуть здійснювати взаємну перевірку розрахунків, ініціювати проведення експертиз або вживати інших заходів, спрямованих на досягнення згоди до звернення до суду. Якщо вимоги, викладені у ПР, є обґрунтованими, боржник повинен їх виконати відповідно до ст. 222 ЦКУ.

Терміни розгляду ПР за ЦКУ наведені у рис. 1.2.

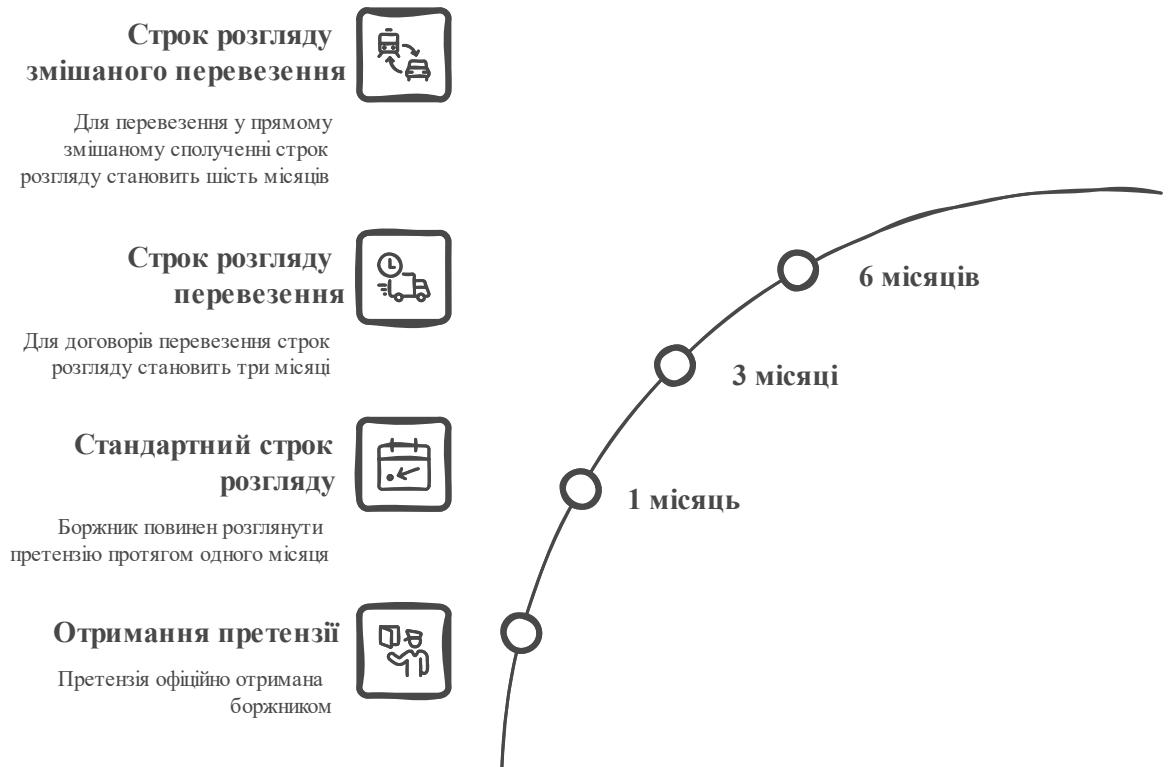

Рис. 1.2 – Строки розгляду ПР

Результати розгляду ПР сторона-боржник зобов'язана повідомити письмово стороні-ініціатору ПР. Відповідь повинна бути підписана уповноваженою особою або представником боржника та передається іншій стороні особисто під розписку або надсилається поштою. Оскільки законодавство не передбачає затвердженого зразка чи спеціальних вимог до такого документа, він може бути оформлений у довільній формі.

У відповідь на ПР рекомендується зазначати елементи, які унаочнено на рис. 1.3.

Елементи відповіді на претензію

Рис. 1.3 – Складові відповіді на ПР

Таким чином, ключовим елементом відповіді боржника на ПР є зазначення підсумку її розгляду — тобто визнання вимог повністю або частково, або ж повна чи часткова відмова із наведенням аргументованих причин.

Порядок ведення ПР документації в установі зазначено на рис. 1.4.

Рис. 1.4 – Основні етапи ПР роботи на підприємстві [9]

Таким чином, належне оформлення, реєстрація та систематичний облік ПР матеріалів є ключовими елементами ефективної ПР роботи, що дозволяє своєчасно реагувати на порушення прав і інтересів сторін, забезпечувати їх законний захист та уникати можливих господарських спорів. Дотримання встановлених нормативних рекомендацій і чіткий контроль процесу розгляду ПР сприяють підвищенню якості управління ПР, забезпечують прозорість і відповідальність у взаємовідносинах між контрагентами, а також створюють належну доказову базу для подальшого врегулювання спорів у досудовому або судовому порядку.

1.2. Огляд нормативно-правових документів, що регламентують порядок обліку та особливості оподаткування розрахунків за претензіями

Порядок врегулювання ПР регламентується рядом нормативно-правових актів, що унаочнено на рис. 1.5.

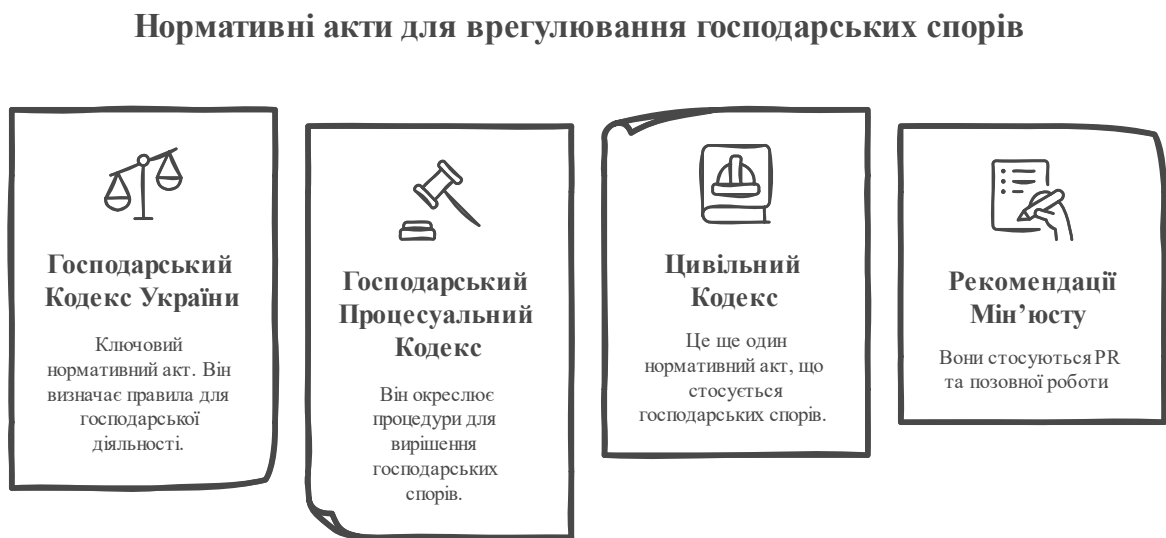

Рис. 1.5 – Чинне законодавство обліку ПР [4, 5, 6]

Претензії, що виникають в ході господарської діяльності між суб'єктами підприємництва (наприклад, щодо невиконання договірних зобов'язань, постачання неякісної продукції, недопоставки товарів тощо), можуть супроводжуватись грошовими вимогами — неустойкою, штрафами, пенєю або компенсацією завданих збитків.

Важливо враховувати, що у разі задоволення таких ПР і фактичного отримання підприємством грошової компенсації, необхідно визначити, чи підлягає ця сума оподаткуванню ПДВ.

Оподаткування ПР є важливим аспектом господарської діяльності підприємств, які вступають у договірні відносини, що можуть бути порушені

однією зі сторін. ПР виникають, коли одна зі сторін не виконує свої зобов'язання за договором, що може призвести до нарахування штрафів, пені або відшкодування збитків. Виникає необхідність врахування цих фінансових операцій у податковій звітності підприємства. Процес оподаткування ПР має свої особливості, які варто розглянути більш детально [10].

При вирішенні спірних ситуацій, пов'язаних з ПР, важливою частиною є коригування податкових накладних. Якщо підприємство повертає кошти за ПР або змінюються умови постачання товарів чи послуг, необхідно скласти розрахунок коригування до податкової накладної. Цей процес регулюється ПКУ, згідно чому постачальник зобов'язаний скласти та зареєструвати коригування у системі електронного обігу податкових накладних.

Однак на практиці існують певні труднощі при складанні і реєстрації таких коригувань. Наприклад, покупці можуть відмовитися від реєстрації коригувань або затримувати її реєстрацію, що створює додаткові ризики для постачальника. Без своєчасної реєстрації коригування, постачальник не може зменшити податкові зобов'язання, в результаті чого створюються штрафні санкції і податкові витрати.

Однією з найбільших проблем у сфері оподаткування ПР є невизначеність щодо моменту визнання витрат, що виникли через ПР. Витрати на виплату штрафів, компенсацій за невиконання договору або повернення товару часто не можуть відноситись до витрат, що зменшують податкову базу до моменту їх фактичного здійснення або визнання іншою стороною. Це ускладнює процес планування податкових зобов'язань і може призвести до тимчасових податкових різниць [11].

Таке правило може бути проблемним для підприємств, які повинні не лише утримувати високу ліквідність для виконання своїх зобов'язань, але й враховувати ці витрати у своїй податковій звітності лише після вирішення ПР. Визнання витрат тільки після отримання підтвердження або судового рішення може привести до відставання між фактичними витратами та їх відображенням у податковій звітності.

Підприємства можуть зіткнутися з податковими різницями через те, що податкові коригування, які стосуються ПР, можуть не збігатися з бухгалтерським обліком. Якщо підприємство визнало дохід або витрату за ПР у бухгалтерському обліку, але не визнало це в обліку податків, виникає податкова різниця, яку потрібно врахувати при складанні податкової звітності.

З метою зменшення негативних наслідків для підприємств, необхідно вдосконалити законодавство, яке регулює оподаткування ПР, а також уточнити моменти визнання доходів та витрат, пов'язаних з ПР, для усунення непорозумінь і уніфікації процедур обліку та оподаткування.

Однією з важливих складових оподаткування, що стосується ПР, є податок ПДВ. ПР часто стосуються ситуацій, коли постачання товару чи послуг не відповідає умовам договору, і виникає необхідність повернення коштів або зміни умов постачання. Це може впливати на облік ПДВ у підприємства [10].

У випадках повернення продукції чи перегляду умов її постачання, порядок дій визначено ПКУ, підприємства повинні здійснити коригування ПДВ. Це особливо актуально в ситуаціях, коли ПР призводить до повернення товарів або часткової відмови від договору.

У таких випадках, постачальник зобов'язаний скласти розрахунок коригування до податкової накладної, що дає можливість зменшити обсяг нарахованого ПДВ. Водночас покупець має право отримати коригуючу накладну від постачальника для зменшення свого податкового кредиту [11].

Однією з основних проблем, з якою стикаються підприємства при оподаткуванні ПДВ у разі розрахунків за ПР, є затримки або відмова від реєстрації коригувань податкових накладних. Це може трапитись, якщо покупець не зареєструє коригування або зробить це із запізненням. В такому випадку постачальник не може коригувати свій ПДВ-зобов'язання, що збільшує податкові зобов'язання підприємства.

Згідно з нормами законодавства, відмова покупця від реєстрації коригування ПДВ може свідчити про застосування санкцій для постачальника.

Оскільки податковий кодекс вимагає своєчасної реєстрації таких коригувань, будь-які затримки в цьому процесі можуть спричинити ризики штрафів і пені.

У разі визнання ПР і повернення товарів або послуг, важливо правильно врахувати податкові зобов'язання та податковий кредит. Якщо товар або послуга повертаються, постачальник зменшує свої податкові зобов'язання на суму ПДВ, що була нарахована при первісному постачанні, і покупець зменшує податковий кредит.

Але якщо коригування не було своєчасно оформлено або зареєстровано в системі електронного документообігу, підприємства можуть опинитися в ситуації, коли нарахування ПДВ не відповідає фактичним умовам угоди. Це ускладнює процес належного відображення ПДВ у звітності, і можуть виникнути податкові різниці [11].

Що стосується ПДВ на штрафи та пеню, то відповідно до податкового законодавства, суми штрафів, пені або інших фінансових санкцій, що сплачуються за порушення умов контракту, не є об'єктом оподаткування ПДВ. Оскільки штрафи і пені не є платіжними операціями, що супроводжуються передачею товарів чи послуг, вони не підлягають оподаткуванню ПДВ. Відповідно, при нарахуванні штрафів або пені ПДВ не нараховується і не підлягає сплаті.

Інколи вирішення ПР ситуацій відбувається через суд, коли одна зі сторін не погоджується з умовами ПР. Якщо рішення суду змінює умови договору (наприклад, відмінює нарахування ПДВ на певну частину суми), постачальник і покупець повинні коригувати ПДВ на основі рішення суду.

Згідно з чинним законодавством, коригування ПДВ за судовим рішенням має здійснюватися так само, як і у випадку з поверненням товарів або послуг, тобто шляхом складання відповідних коригуючих документів [10].

Оподаткування ПДВ у разі ПР розрахунків є важливим аспектом обліку і оподаткування, що потребує особливої уваги з боку підприємств. Порядок коригування податкових накладних, реєстрація коригувань, а також визначення податкових зобов'язань і кредиту в разі ПР є критичними для правильного

відображення операцій у податковій звітності. Проблеми з реєстрацією коригувань, затримки або відмова від їх реєстрації можуть призвести до санкцій, тому важливо забезпечити належний контроль за своєчасністю оформлення податкових накладних і коригувань.

Таким чином, аналіз чинної нормативної бази свідчить про її фрагментарність та недостатню врегульованість окремих аспектів — зокрема, моменту визнання доходів і витрат, пов'язаних з претензійною роботою. Відсутність чітких положень щодо податкового обліку ПР створює ризики для підприємств при формуванні податкової звітності. В такому випадку обумовлюється необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання для забезпечення узгодженості між бухгалтерським і податковим обліком розрахунків за претензіями.

2 АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З РОЗРАХУНКІВ ЗА ПРЕТЕНЗІЯМИ НА ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

2.1 Аналіз діяльності та облікової політики ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» виконує свою діяльність на основі затвердженого Статуту, Конституції України, а також ключових положень Господарського та Цивільного кодексів і інших чинних нормативно-правових актів України. Це забезпечує юридичну базу для стабільної роботи підприємства, дотримання законодавчих норм і регламентує його взаємодію з контрагентами та державними органами.

Докладні відомості про офіційну назву і юридичний статус Товариства наведено на рисунку 2.1, що дозволяє чітко ідентифікувати його в рамках проведеного дослідження.

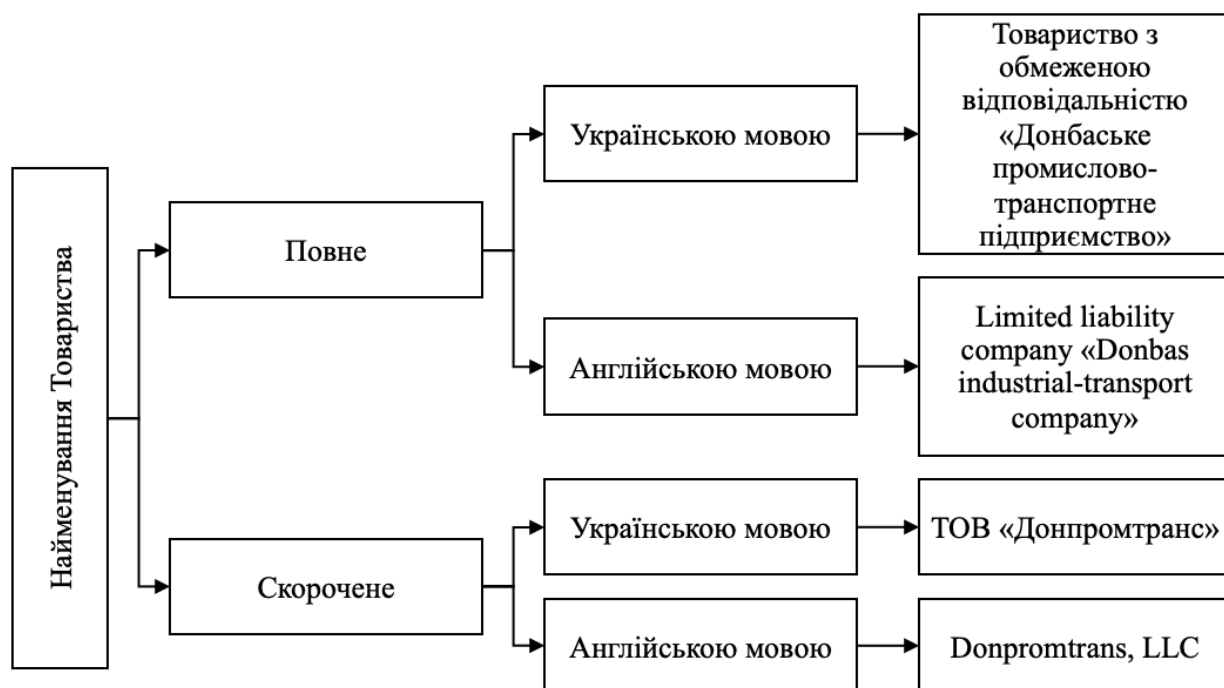

Рис. 2.1 – Офіційна назва ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

Основні напрямки діяльності підприємства регламентуються положеннями його Статуту (додаток А).

На рисунку 2.2 відображено ключові особливості функціонування

досліджуваного товариства.

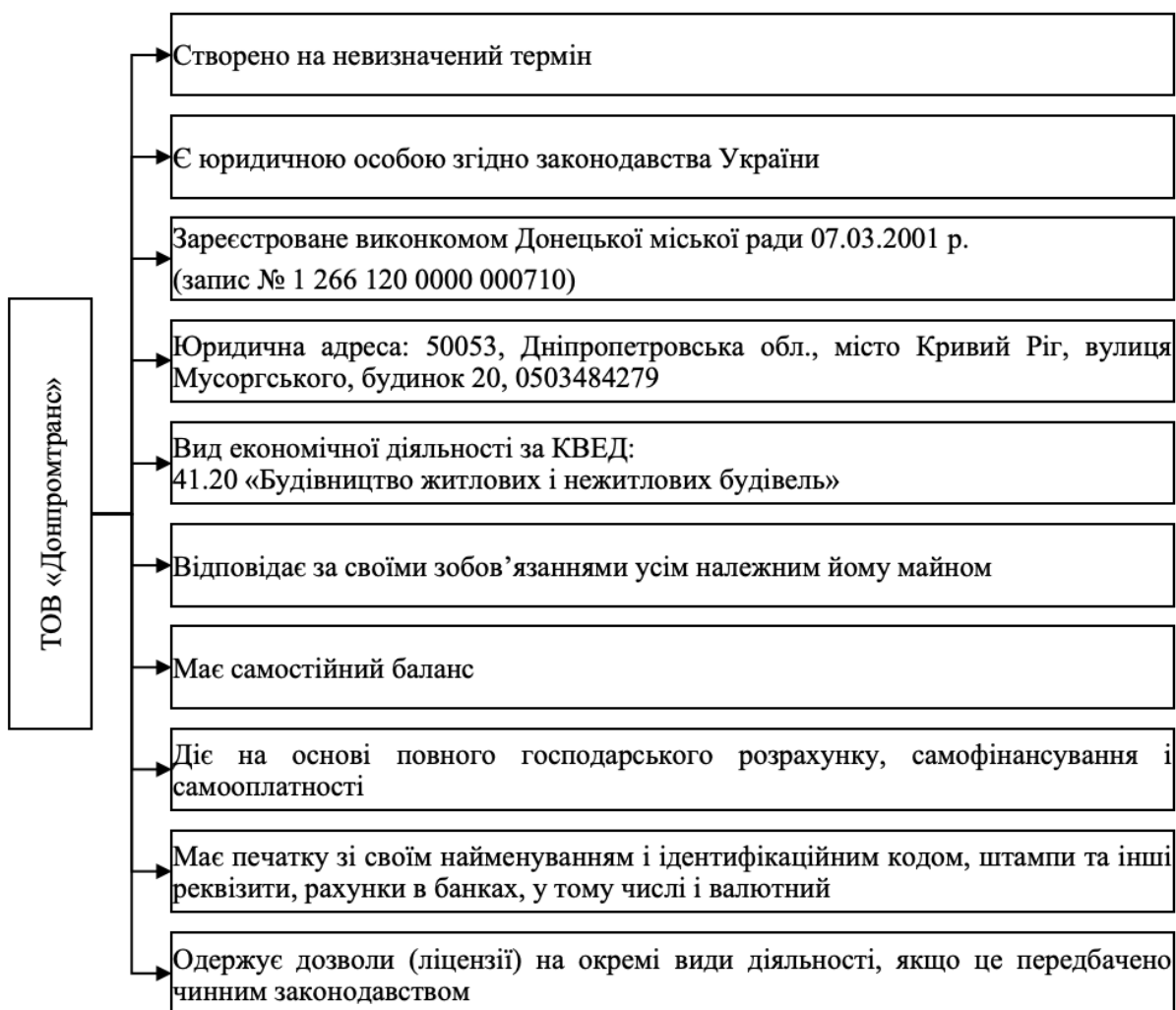

Рис. 2.2 – Діяльність ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

На рисунку 2.3 наведено узагальнений перелік об'єктів власності Товариства, що ілюструє основні активи та ресурси, якими воно володіє. Це дає змогу краще зрозуміти матеріально-технічну базу підприємства та її роль у забезпеченні його діяльності.

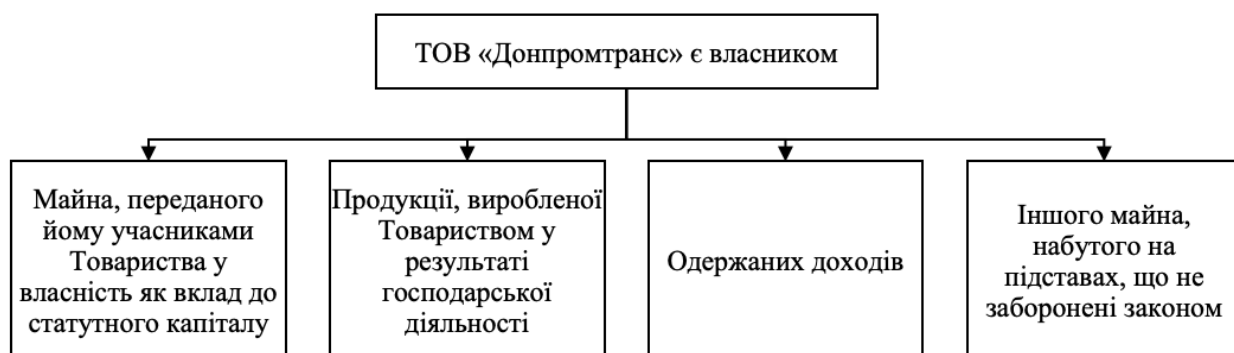

Рис. 2.3 – Активи, що належать ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

Наступним кроком проаналізуємо дані та обов'язки учасників ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» (див. рис. 2.4).

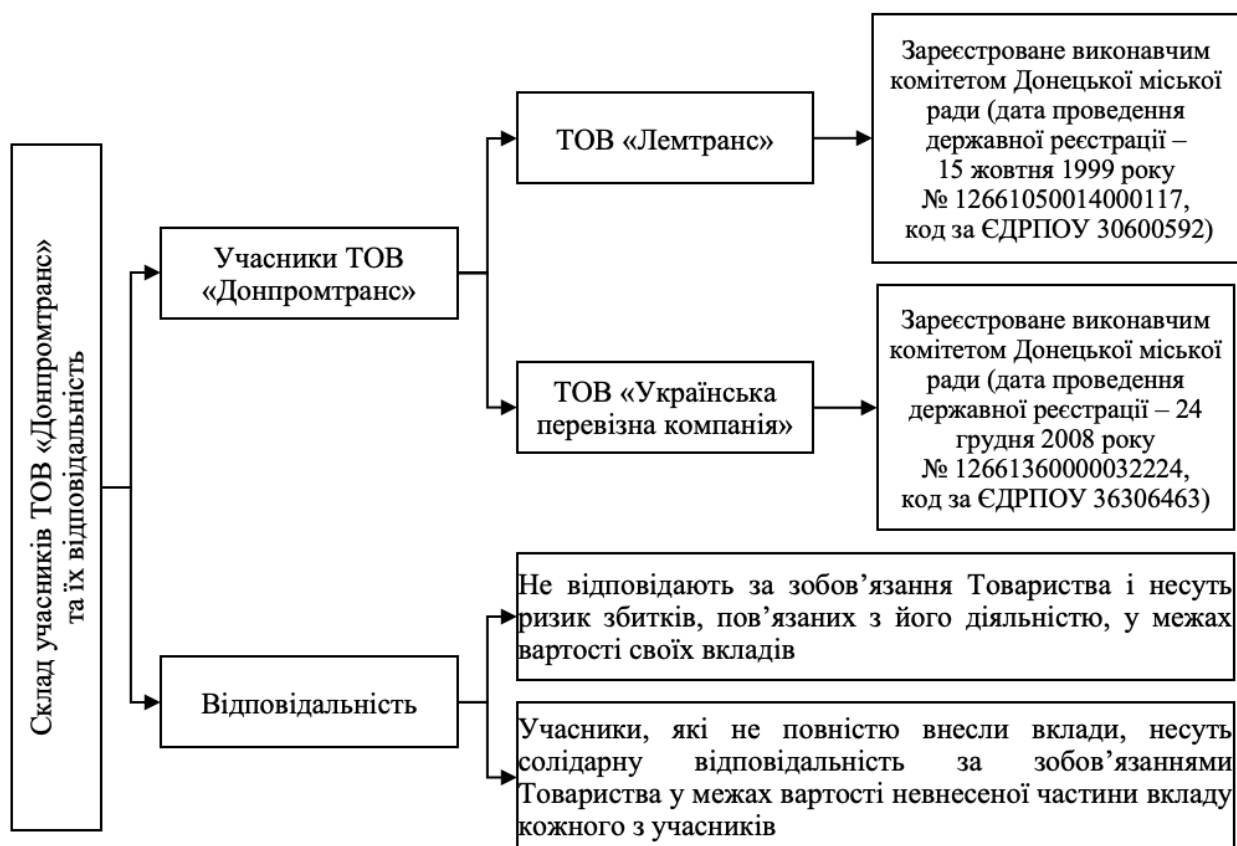

Рис. 2.4 – Учасники ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» та їхня відповідальність

Статутний капітал ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» формується за рахунок внесків його учасників і становить 11 314 822,93 гривень. Розподіл часток учасників у статутному капіталі ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» представлено на рис. 2.5.

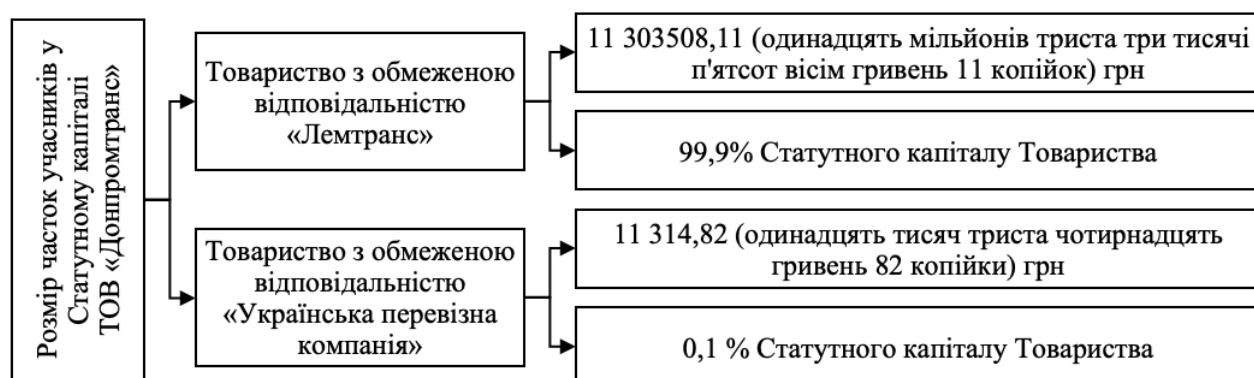

Рис. 2.5 – Долі учасників у капіталі ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

На рисунку 2.6 представлено основні права і обов'язки учасників ТОВ «ДОНПРОМТРАНС».

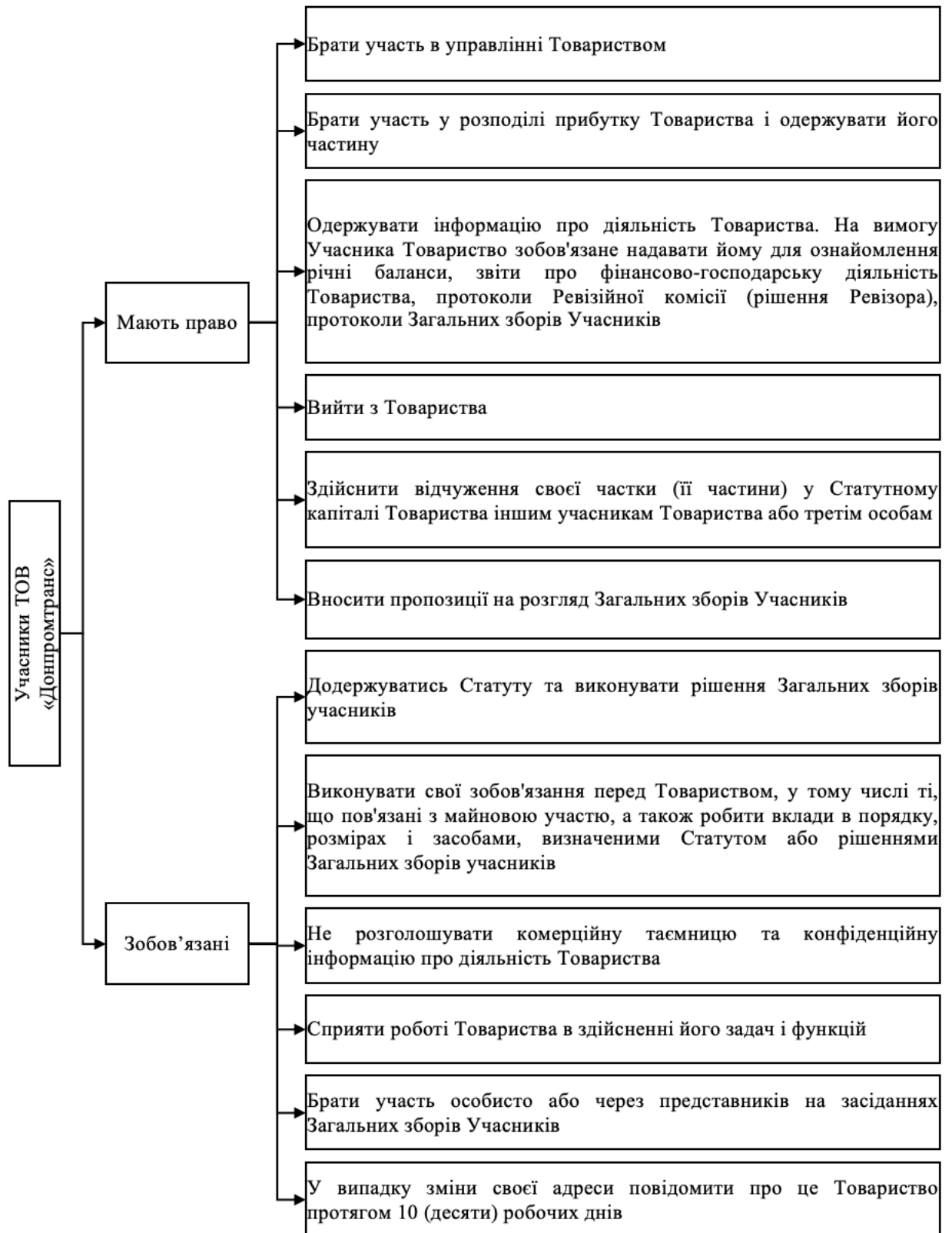

Рис. 2.6 – Перелік прав та зобов'язань учасників ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

На рис. 2.7 наведено огляд керівних органів ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» та порядок їхнього обрання.

Рис. 2.7 – Перелік управлінських органів на ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

Таким чином, у дослідженні висвітлено основні аспекти діяльності ТОВ «ДОНПРОМТРАНС».

Наступним кроком проведемо аналіз основних фінансових показників компанії за період 2022–2024 роки (див. табл. 2.1). Для цього були використані дані з фінансової звітності (дод. Б-Г).

У 2022 році підприємство демонструвало ознаки фінансової нестабільності. Чистий дохід становив 572797 тис. грн, собівартість — 579036 тис. грн, що призвело до від'ємного фінансового результату від операційної діяльності на рівні – 70851 тис. грн та чистого збитку – 76307 тис. грн.

Табл. 2.1 – Аналіз діяльності ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

Найменування показника	Одиниця вимірювання	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення (+; –)		Відносне відхилення, %	
					2023 р. від 2022 р.	2024 р. від 2023 р.	2020 р. від 2019 р.	2021 р. від 2020 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	тис. грн	175 123,00	121 521,00	191 251,00	-53 602,00	69 730,00	-30,60	57,39
Кредиторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	тис. грн	244 017,00	259 898,00	754 999,00	15 881,00	495 101,00	6,50	190,50
Первісна вартість основних засобів	тис. грн	72 806,00	36 417,00	34 240,00	-36 389,00	-2 177,00	-49,99	-5,98
Знос основних засобів	тис. грн	55 112,00	33 470,00	32 348,00	-21 642,00	-1 122,00	-39,27	-3,35
Залишкова вартість основних засобів	тис. грн	17 694,00	2 947,00	1 892,00	-14 747,00	-1 055,00	-83,34	-35,80
Чисельність працюючих	особи	824	173	3	-651	-170	-79,00	-98,27
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	тис. грн	572 797,00	174 949,00	10 339 337,00	-397 848,00	10 164 388,00	-69,45	5809,91

Продовження табл. 2.1

Собівартість наданих послуг	тис. грн	579 036,00	182 317,00	9 967 773,00	-396 719,00	9 785 456,00	-68,51	5367,28
Інші операційні доходи	тис. грн	827,00	40 640,00	3 589,00	39 813,00	-37 051,00	4814,14	-91,17
Адміністративні витрати	тис. грн	22 280,00	16 225,00	3 043,00	-6 055,00	-13 182,00	-27,18	-81,24
Витрати на збут	тис. грн	545,00	151,00	273 765,00	-394,00	273 614,00	-72,30	181 201,32
Інші операційні витрати	тис. грн	42 614,00	22 471,00	4 955,00	-20 143,00	-17 516,00	-47,27	-77,94
Фінансовий результат від операційної діяльності	тис. грн	-70 851,00	-5 575,00	93 390,00	-65 006,00	98 965 ,00	-92,13	-1775,15
Чистий фінансовий результат	тис. грн	-76 307,00	-8 965,00	89 793,00	67 342,00	98 758,00	-88,25	-1101,6

Дебіторська заборгованість перевищувала кредиторську (175 123 тис. грн проти 244 017 тис. грн), що могло свідчити про проблеми з погашенням зобов'язань контрагентами. Водночас спостерігався значний рівень зносу основних засобів: із первісної вартості 72 806 тис. грн 55 112 тис. грн було на зносі, тобто залишкова вартість становила лише 17 694 тис. грн.

Чисельність персоналу становила 824 особи, що вказує на функціонування підприємства в повноцінному режимі.

У 2023 році ситуація суттєво погіршилась. Виручка знизилась до 174 949 тис. грн (падіння на 69,45%), а собівартість — до 182 317 тис. грн. Хоча витрати зменшилися, підприємство залишалося збитковим (–8 965 тис. грн чистого фінрезультату). Спостерігається різке скорочення чисельності персоналу до 173 осіб (мінус 651 працівник). Значно зменшилася залишкова вартість основних засобів (2 947 тис. грн), що пояснюється або їх масовим списанням, або переоцінкою. Проте виникає парадокс — інші операційні доходи у 2023 році зросли до 40 640 тис. грн (майже у 50 разів більше, ніж роком раніше), що могло тимчасово покращити ситуацію. Водночас витрати на збут, інші операційні витрати та адміністративні витрати скорочуються, що вказує на намір знизити тиск на підприємство.

У 2024 році картина різко змінюється. Спостерігається вибухове зростання виручки — до 10 339 337 тис. грн, тобто в понад 59 разів у порівнянні з 2023 роком. Водночас собівартість також зросла до 9 967 773 тис. грн. Така собівартість може бути пов'язана з одноразовим великим контрактом або переоцінкою фінансових потоків. Підприємство зафіксувало позитивний фінансовий результат: 93 390 тис. грн від операційної діяльності та 89 793 тис. грн чистого прибутку. Проте чисельність працюючих скоротилась майже до нуля — лише 3 особи, що суперечить такому масштабному обсягу операцій. Це може свідчити про автоматизацію, передачу функцій на аутсорсинг або фіктивність операцій. Значне зростання витрат на збут до 273 765 тис. грн свідчить про активну комерційну діяльність або збільшення витрат на логістику та маркетинг.

При цьому кредиторська заборгованість зросла майже втричі, що може свідчити про фінансування нових угод за рахунок залучених коштів.

Таким чином, динаміка показників по роках вказує на різке падіння та стрімке відновлення підприємства, що може бути пов'язане з реструктуризацією, одноразовими контрактами або зміною моделі бізнесу. Такі коливання потребують глибшого аналізу з урахуванням додаткових факторів, зокрема пояснень щодо структури доходів та активності підприємства.

У ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» функціонує одна форма організації БО: бухгалтерська служба підприємства, очолювана головним бухгалтером, відповідає за ведення обліку. Структура бухгалтерії затверджена штатним розкладом.

Головний бухгалтер має право другого підпису та підписує всі бухгалтерські документи.

Перелік обов'язків бухгалтера визначений у його посадовій інструкції, яка представлена у додатку Д (див. рис. 2.8).

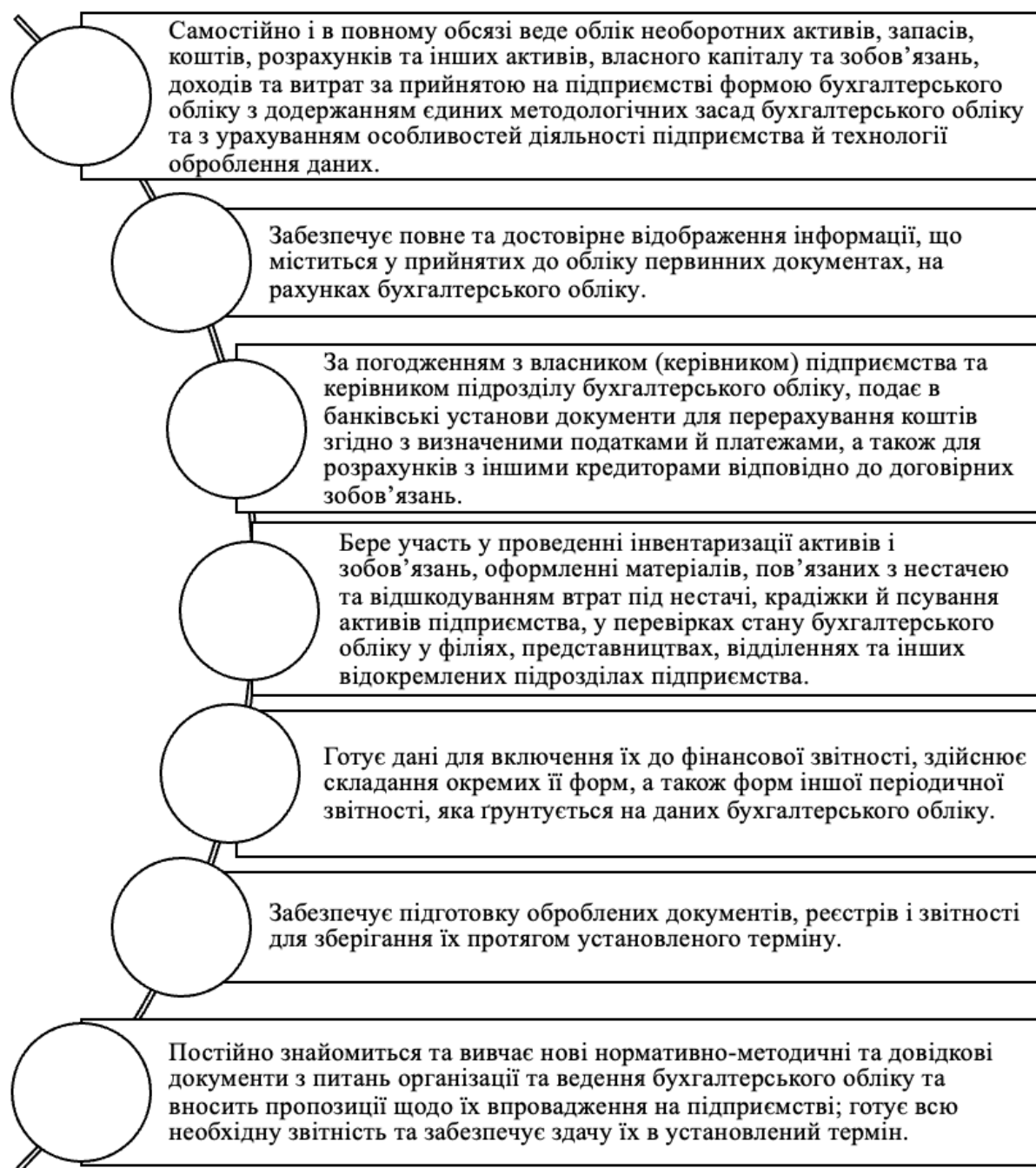

Рис. 2.8 – Обов'язки бухгалтера відповідно до посадової інструкції

Перед тим, як обрати форму обліку, способи оцінки активів і зобов'язань та інші ключові правила ведення БО на підприємстві, керівництво оформлює ці рішення в офіційному документі — обліковій політиці. Детальніше про суть цього поняття можна побачити на рис. 2.9.

Рис. 2.9 – Пояснення поняття «Облікова політика»

Щоб успішно розробити облікову політику, необхідно розуміти, які елементи вона має включати. Правильно сформована облікова політика значно спрощує процес ведення БО. Основні складові облікової політики наведені на рис. 2.10.

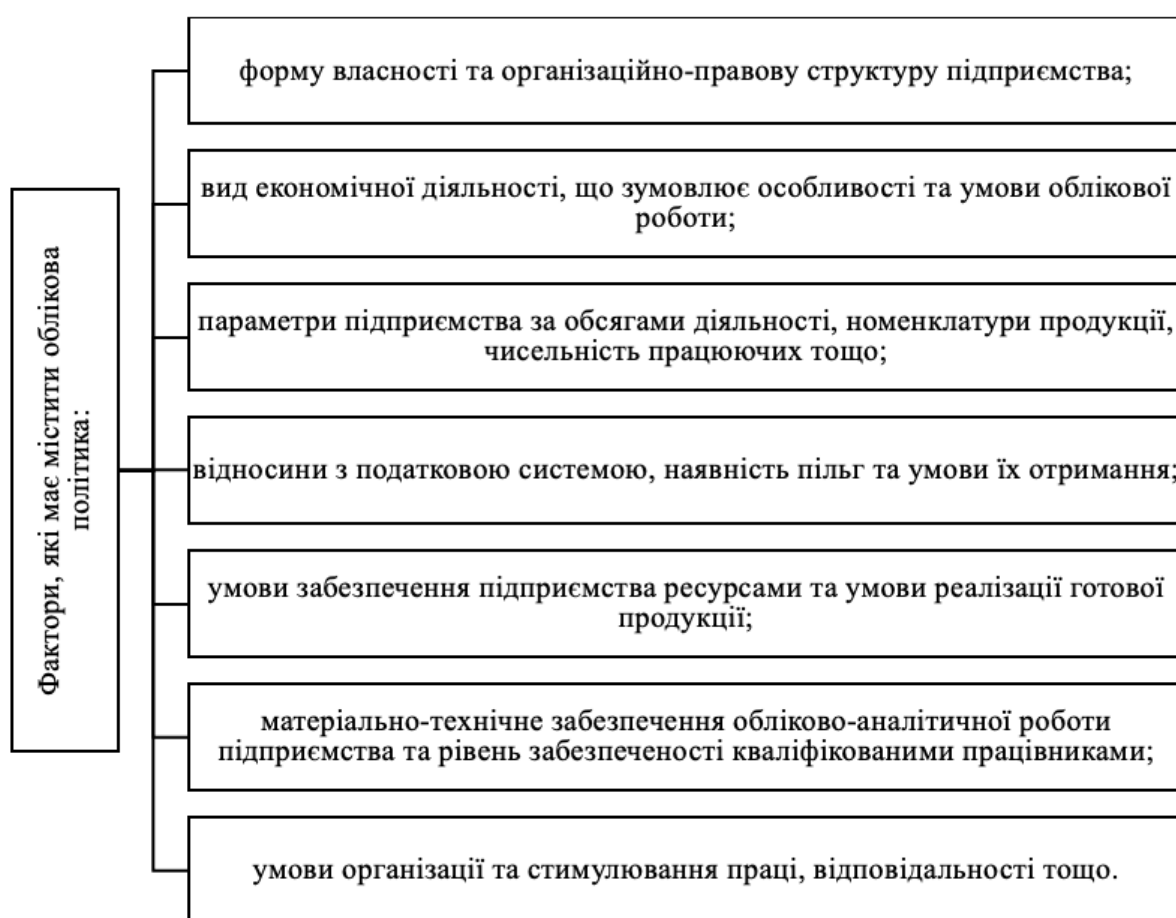

Рис. 2.10 – Елементи облікової політики ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

Для офіційного закріплення облікової політики на підприємстві керівник Товариства видає відповідний наказ (див. дод. Д). Сутність та призначення цього документа подано на рис. 2.11.

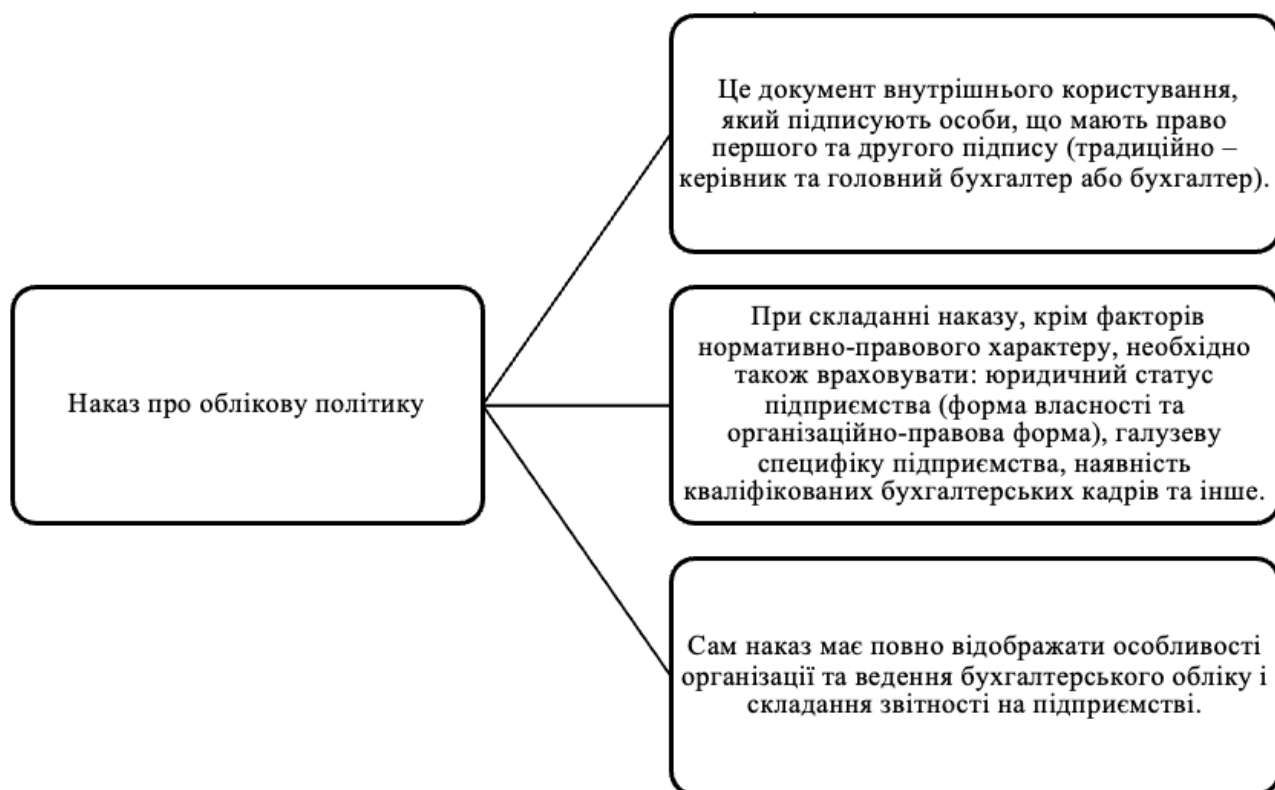

Рис. 2.11 – Опис особливостей Наказу про облікову політику

У ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» у Наказі про облікову політику закріплено низку ключових організаційних рішень:

- БО здійснюється згідно з типовим планом рахунків;
- використовується автоматизована система БО на базі програмного забезпечення «1С: Бухгалтерія»;
- податковий облік ґрунтується на положеннях ПКУ;
- строк, що застосовується для класифікації активів і зобов'язань як короткострокових, становить один рік;
- обов'язковою процедурою є проведення інвентаризації.

Узагальнюючи, можна зазначити, що в Товаристві сформовано чітку систему організації БО, визначено основні положення облікової політики, а також охарактеризовано функціональні обов'язки бухгалтера.

2.2 Бухгалтерський облік розрахунків за претензіями на ТОВ «ДОНПРОМТРАНС»

До направлення письмової ПР доцільно спробувати налагодити діалог із контрагентом з метою мирного врегулювання спору — через добровільне виконання ним зобов'язань. Згідно зі статтею 19 ГПК суб'єкт господарювання, який допустив порушення майнових прав або інтересів іншої сторони, має обов'язок самостійно усунути ці порушення без потреби у формальному ПР зверненні (дод. Е). Якщо ж домовленості не буде досягнуто, наступним кроком має стати направлення письмової ПР з чітко сформульованими вимогами, які проілюстровано на рис. 2.12.

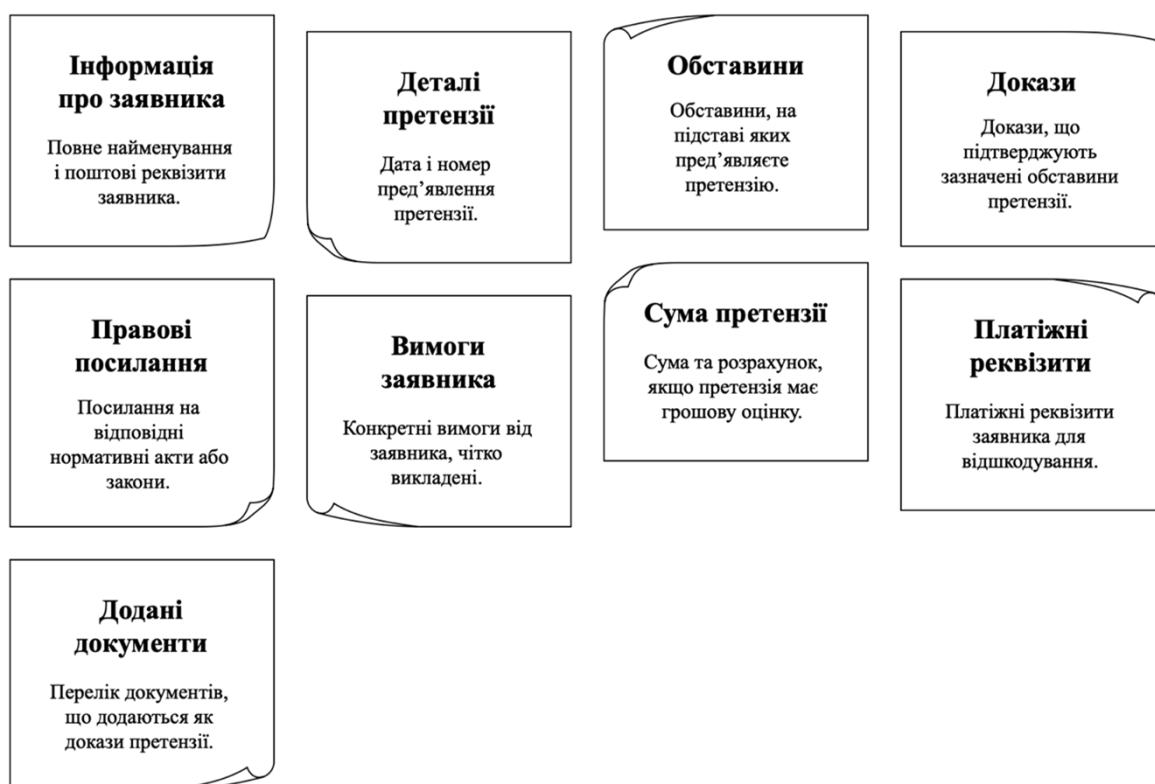

Рис. 2.12 – Вимоги до ПР [12]

До ПР обов'язково слід додавати документи, що стверджують викладені в ній вимоги — у вигляді оригіналів або офіційно завірених копій. Якщо підтвердні матеріали перебувають у контрагента, їх можна не додавати, проте варто зазначити це в тексті ПР. Якщо йдеться про фінансові вимоги, доцільно також додати платіжну вимогу-доручення на відповідну суму.

Претензія оформлюється на бланку підприємства, підписується заявником та надсилається листом, або ж вручається адресату особисто під підпис.

Контрагент зобов'язаний розглянути ПР протягом 30 календарних днів з моменту її отримання, якщо інші строки не встановлені ГКУ чи спеціальними нормативними актами. У випадку обґрунтованості викладених вимог вони мають бути задоволені повністю. У процесі розгляду сторони можуть провести взаємну звірку, експертизу або інші діяння для мирного врегулювання конфлікту [12].

Відповідь на ПР також оформлюється письмово, підписується уповноваженим представником підприємства і направляється заявнику рекомендованим або цінним листом, або ж вручається особисто під підпис.

Рекомендований порядок формування відповіді на ПР наведено на рис. 2.13.

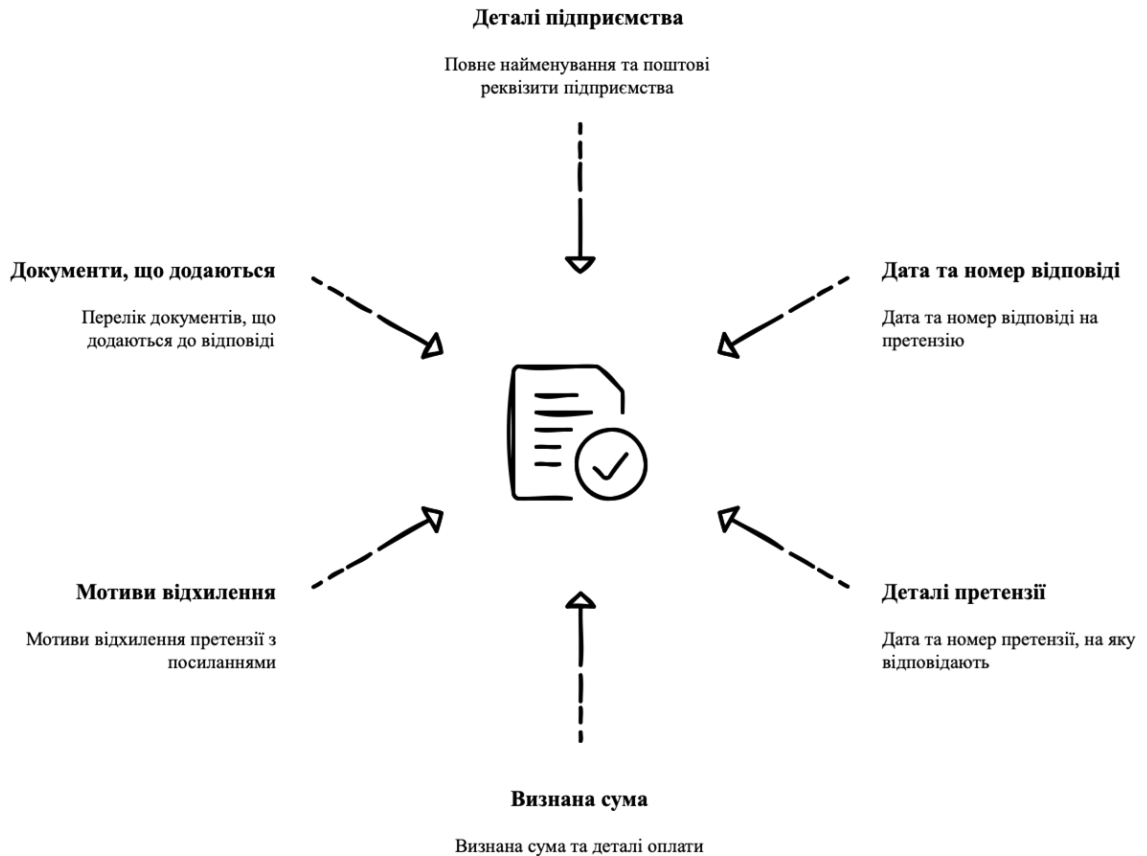

Рис. 2.13 – Компоненти відповіді на ПР

У разі, якщо порушник відмовляється добровільно виконати вимоги, викладені у ПР, заявник змушений звертатися до суду для вирішення спору в правовому порядку.

Для ведення обліку розрахунків за пред’явленими ПР до постачальників, підрядників, транспортних та інших організацій, а також за сумами штрафів, пені чи неустойок, які були нараховані та визнані, підприємства застосовують субрахунок 374 «Розрахунки за ПР» [13].

На дебеті цього субрахунку відображаються відповідні суми залежно від виду пред’явленої ПР. Їхню деталізацію представлено на рис. 2.14.

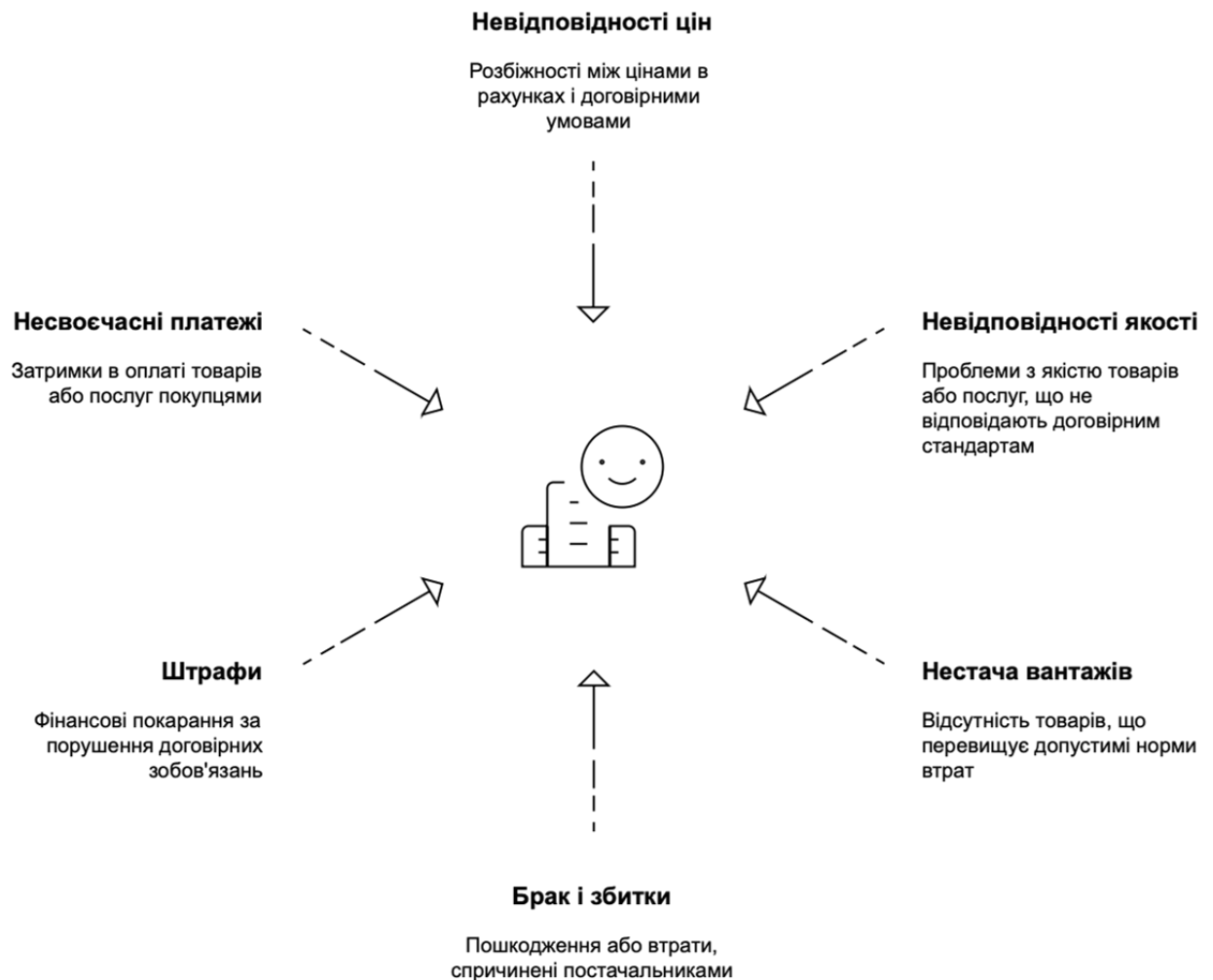

Рис. 2.14 – Види претензій

Одразу розглянемо приклад обліку у пред'явника ПР. Згідно з умовами договору, постачальник зобов'язався поставити товар на загальну суму 147 920,00 грн, у тому числі ПДВ – 24 653,33 грн. Покупець здійснив передоплату в повному обсязі. Під час приймання товару було виявлено нестачу, що перевищує допустимі норми природного убутку, на суму 49 280,00 грн (у тому числі ПДВ — 8 213,33 грн. Фактична вартість отриманого товару склала 98 640,00 грн (у т.ч. ПДВ — 16 440,00 грн).

Покупець пред'явив постачальнику претензію на суму виявленої нестачі. Далі можливі два варіанти розвитку подій:

Варіант 1 – покупець здійснив передоплату повністю. Після висунення претензії можливі два сценарії:

а) постачальник погоджується з претензією і відшкодовує суму нестачі грошовими коштами;

б) постачальник відмовляється задовольнити претензію, і сума визнається безнадійною дебіторською заборгованістю.

Варіант 2 – першою подією було постачання товару. Після отримання претензії постачальник виконує допоставку товару на суму нестачі, яку було виявлено під час першого приймання.

Табл. 2.2 – Облік у пред'явника ПР – покупця

Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн
Варіант 1. Покупець перерахував передоплату			
Перераховано передоплату за товар	371	311	147 920,00
Відображено не підтверджену податковою накладною суму ПДВ	644/1	644/ПДВ	24 653, 33
Отримано зареєстровану податкову накладну і відображено у складі податкового кредиту суму ПДВ	641/ПДВ	644/1	24 653, 33
Оприбутковано фактично отримані товари	281	631	98 640,00
Списано суму відображеного раніше податкового кредиту з ПДВ (виходячи з фактично отриманого товару)	644/ПДВ	631	19 728,00
Пред'явлено претензію постачальникові в частині вартості товарів, яких бракує	374	631	49 280,00
Відображено залік заборгованостей	631	371	4 925,33
а) постачальник відшкодував вартість товару, який недопоставив, грошовими коштами			
Отримано суму відшкодування	311	374	49 280,00
Відображено коригування податкового кредиту з ПДВ (методом «червоне сторно»)	641/ПДВ	644/ПДВ	4 925,33
б) претензія покупця не задоволена			
Списано дебіторську заборгованість після визнання її безнадійною	38	374	49 280,00
Відображено коригування податкового кредиту з ПДВ (методом «червоне сторно»)	641/ПДВ	644/ПДВ	4 925,33
Відображено суму списаної дебіторської заборгованості в позабалансовому обліку	071	-	49 280,00
Списано суму із позабалансового обліку після закінчення строку позовної давності	-	071	49 280,00
Варіант 2. Перша подія — постачання товарів			
Отримано товар від постачальника (виходячи з фактичного постачання)	281	631	122 870,00
Відображено ПДВ, але не включено до складу податкового кредиту до виправлення податкової накладної	644/1	631	24 574,00
Виставлено претензію постачальникові на суму товару	374	631	28 840,00
Отримано зареєстрований розрахунок коригування до податкової накладної і відображено податковий кредит	641/ПДВ	644/1	24 574,00
Перераховано постачальникові оплату за фактично отриманий товар	631	311	151 710,00

Отримано від постачальника товари в рахунок погашення виставленої претензії	281	374	26 495,00
Відображено не підтверджену податковою накладною суму ПДВ	644/1	374	5 299,00
Отримано зареєстровану податкову накладну і відображено у складі податкового кредиту суму ПДВ	641/ПДВ	644/1	5 299,00
Оплачено вартість допоставленого товару	631	311	31 794,00

Підприємство здійснило відвантаження товарів на суму 15 000 000 грн, з яких 2 500 000 грн становить ПДВ. Собівартість реалізованої продукції склала 8 000 000 грн. Покупець не здійснив оплату в установлені строки, у зв'язку з чим постачальник звернувся до органів з позовом про стягнення заборгованості. Однак суд ухвалив рішення про відмову в задоволенні позову.

Табл. 2.3 – Облік ПР у постачальника

Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн
Відвантажено товари	361	702	15 000 000
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641/ПДВ	2 500 000
Списано собівартість реалізованого товару	902	281	8 000 000
Пред'явлено позов до суду про стягнення заборгованості з боржника	374	361	15 000 000
Списано заборгованість на витрати у зв'язку з незадоволенням позову судом	38	374	15 000 000

З ціллю захисту своїх прав від потенційних порушень з боку контрагентів суб'єкти господарювання зазвичай включають до договору положення про відповідальність за невиконання зобов'язань. Найчастіше така відповідальність передбачає застосування штрафних санкцій, пені або неустойки.

Згідно з умовами договору купівлі-продажу, ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» поставило ТОВ «Барс» товар на суму 1 500 000 грн, у т.ч. ПДВ — 250 000 грн. Балансова (собівартісна) вартість товару становила 900 000 грн. Договір передбачав обов'язок покупця здійснити оплату протягом 10 днів з моменту отримання товару. За порушення цього строку договором встановлено санкції у розмірі 20% від суми, яка сплачена невчасно, а також встановлено пеню – 0,02% за кожен день прострочки.

Так як була затримка платежу на 14 днів ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» направило покупцю ПР. ТОВ «Барс» визнало заборгованість, сплатило основну суму боргу, а також відповідні санкції:

- штраф – 300 000 грн (20% від 1 500 000 грн);
- пеня – 4200 грн (1 500 000 грн × 0,02% × 14 днів).

Табл. 2.4 – Облік порушення умов договору

Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн
Облік у пред'явника претензії			
Відвантажено товари	361	702	1 500 000
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641/ПДВ	250 000
Списано собівартість реалізованих товарів	902	281	900 000
Відображено визнану боржником неустойку у вигляді штрафу і пені (4800 грн. + 67,20 грн.)	374	715	304 200
Отримано грошові кошти за реалізовані товари	311	361	1 500 000
Отримано відшкодування за прострочення оплати у вигляді штрафу і пені	311	374	304 200
Облік у підприємства-боржника			
Оприбутковано товари, отримані від постачальника	281	631	1 250 000
Відображено не підтверджену податковою накладною суму ПДВ	644/1	631	250 000
Отримано зареєстровану податкову накладну і відображено у складі податкового кредиту суму ПДВ	641/ПДВ	644/1	250 000
Списано на витрати суму визнаної неустойки (штрафу і пені)	948	685	304 200
Погашено заборгованість перед постачальником за товари	631	311	1 500 000
Погашено заборгованість перед постачальником у сумі штрафу і пені	685	311	304 200

Таким чином, пред'явлення письмової ПР є важливим етапом у захисті прав суб'єктів господарювання при порушенні договірних зобов'язань. Перед направленням ПР доцільно здійснити спробу мирного врегулювання спору шляхом діалогу. У випадку відсутності згоди ПР має містити чітко сформульовані вимоги та підтверджуючі документи, оформлені згідно з нормативними вимогами. Контрагент зобов'язаний розглянути ПР протягом встановленого строку та дати письмову відповідь. Якщо вимоги не виконуються добровільно, сторони переходять до судового розгляду.

Правильне документування та облік ПР і пов'язаних з ними фінансових санкцій дозволяє підприємству ефективно контролювати розрахунки і мінімізувати фінансові ризики, що є важливою складовою господарської діяльності.

2.3 Проблемні аспекти обліку (та/або оподаткування, контролю) розрахунків за претензіями та можливі шляхи їх вирішення

Розрахунки за ПР відіграють важливу роль у господарській діяльності підприємств, оскільки дозволяють реагувати на порушення умов договору з боку контрагентів, зокрема у випадках недопоставки товару, постачання неякісної продукції чи несвоєчасної оплати. Незважаючи на наявність правового механізму врегулювання таких ситуацій, на практиці існує низка проблем в обліку, оподаткуванні та контролі таких розрахунків.

Відповідно до Інструкції №291, для обліку розрахунків за ПР передбачений субрахунок 374. Проте підприємства не завжди коректно використовують цей субрахунок або взагалі не виділяють такі операції в обліку окремо, що ускладнює подальший аналіз господарських процесів. Особливої уваги потребує відсутність деталізації в аналітичному обліку: інформація, що відображається на субрахунку 374, є занадто узагальненою. Це унеможливорює ефективний контроль за виконанням зобов'язків окремими контрагентами та не дає змоги сформувати повну картину щодо видів пред'явлених підприємством претензій.

Крім того, існує невизначеність щодо моменту визнання доходів і витрат за ПР. Згідно з положеннями національних бухгалтерських стандартів, дохід визнається лише за умови впевненості у його надходженні. Однак така впевненість зазвичай виникає тільки після підтвердження суми ПР контрагентом або за наявності відповідного судового рішення. Це, у свою чергу, може призводити до викривлення фінансового результату у звітності.

У сфері оподаткування ситуація ускладнюється тим, що під час розрахунку об'єкта оподаткування податком на прибуток враховуються доходи у формі штрафних санкцій або пені враховуються лише після їх фактичного отримання або визнання іншою стороною. Водночас витрати на сплату санкцій за порушення законодавства не враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування, що спричиняє податкові різниці. Додаткові труднощі виникають при поверненні коштів за ПР або зміні умов постачання: згідно з п. 192.1 ПКУ у таких випадках необхідно робити розрахунок коригування, однак на практиці покупці можуть відмовлятися від його реєстрації або затягувати строки, що тягне за собою ризики штрафів для постачальника.

Ще одним слабким місцем є організація контролю. Незважаючи на те, що згідно з ГПК контрагент-порушник зобов'язаний поновити права іншої сторони до звернення до суду, на практиці ці положення ігноруються. Це призводить до зростання судових витрат, сплати судового збору та навантаження на судову систему.

У ході дослідження виявлено, що підприємства часто не враховують можливість включення до суми відшкодування не лише фактичних збитків, а й штрафних санкцій у вигляді пені, неустойки та компенсації інфляційних втрат на рівні 3%. Таке ігнорування зменшує суму, яку можна було б законно стягнути з порушника, і знижує ефективність ПР роботи.

З огляду на зазначені проблеми, доцільним є впровадження окремого аналітичного обліку ПР розрахунків, який дозволить здійснювати контроль у розрізі конкретних контрагентів та видів ПР.

Табл. 2.5 – Пропозиція розширення рахунку 374

Субрахунок		Аналітичні рахунки третього порядку	
Код	Назва	Код	Назва
374	Розрахунки за претензіями	374.1	Розрахунки за претензіями до постачальників і підрядників
		374.2	Розрахунки за претензіями до транспортних організацій
		374.3	Розрахунки за претензіями до банків
		374.4	Розрахунки за претензіями з різними дебіторами

Для реалізації впровадження таких субрахунків, наводимо приклад застосування їх в обліку.

Табл. 2.6 – Облік ПР з використанням запропонованих субрахунків

№ з/п	Зміст господарської операції	Дт	Кт
Відображення операцій з відшкодування претензійних сум з урахуванням санкцій та 3% інфляції			
1	Відображено в обліку претензії в частині рівня інфляції	374.2	715
2	Відображено в обліку претензії в частині пені	374.2	715
3	Відображено в обліку претензії в частині 3% річних рівня інфляції	374.2	715
4	Отримано відшкодування за претензією в частині штрафних санкцій	311	374
Невиконання покупцем зобов'язань щодо оплати за договором поставки			
5	Відображено реалізацію продукції покупцеві	361	701
6	Відображено податкове зобов'язання із ПДВ	701	641/ПДВ
7	Списано собівартість готової продукції	901	261
8	Відображено претензію в частині штрафу	374.4	715
9	Відображено в обліку претензію в частині пені	374.4	715
10	Отримано оплату за реалізовану готову продукцію	311	361
11	Отримано відшкодування за претензією в частині штрафних санкцій	311	374.4

Запровадження відповідних аналітичних рахунків сприятиме більш повному і прозорому обліку операцій, пов'язаних із відшкодуванням збитків, а також дозволить своєчасно врегульовувати спірні питання. Окрім того, слід оновити податкове законодавство з метою усунення неоднозначностей щодо визнання доходів і витрат за претензіями.

Додатково, ефективним кроком стало б створення єдиного електронного сервісу для реєстрації претензій і взаємодії між контрагентами, що сприятиме досудовому врегулюванню спорів та зниженню рівня судових навантажень. Загалом, питання обліку й оподаткування претензій потребує комплексного перегляду як з боку законодавства, так і з боку підприємств, які повинні посилити внутрішній контроль у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Претензійно-позовна робота є важливою складовою діяльності підприємства, спрямованою на захист його прав та інтересів у разі порушення договірних обов'язків з боку контрагентів. Вона дозволяє врегулювати спори в досудовому порядку, відшкодовувати завдані збитки, знижувати ризики судових витрат і забезпечувати стабільну господарську діяльність. Основним інструментом у цьому процесі виступає письмова ПР, яка повинна бути складена з дотриманням встановлених вимог, містити обґрунтовані вимоги та підтверджувальні документи. Хоча звернення з ПР є правом, а не обов'язком сторони, її використання часто виступає ефективним засобом досудового врегулювання спору, що може попередити подальше звернення до суду.

Претензій робота (досудовий) порядок врегулювання спорів є важливою складовою господарської діяльності та визначається рядом нормативно-правових актів, серед яких основними є ГКУ, ГПК, ЦКУ та рекомендації Мін'юсту. Реалізація ПР порядку дозволяє суб'єктам господарювання захистити себе без звернення до суду, що сприяє економії часу та ресурсів. У випадках задоволення ПР з грошовими вимогами важливим аспектом є правильне визначення податкових наслідків, зокрема в частині ПДВ. ПДВ є складним непрямим податком, що потребує точного обліку, правильного визначення бази оподаткування та обґрунтованості податкового кредиту. Його адміністрування забезпечується системою електронного адміністрування ПДВ та СМКОР, яка виконує функцію контролю та мінімізації податкових зловживань. Таким чином, претензійна та податкова робота на підприємстві мають бути системно узгоджені та забезпечені належною юридичною і бухгалтерською підтримкою.

У ході дослідження було детально проаналізовано діяльність ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» з правового, організаційного та бухгалтерського аспектів. Товариство діє на підставі чинного законодавства України, зокрема Конституції України, Господарського та Цивільного кодексів, а також відповідно до власного Статуту.

Проаналізовано найменування підприємства, його ключові характеристики, об'єкти власності, склад і відповідальність учасників, розмір та структуру статутного капіталу, а також права та обов'язки учасників. Також визначено органи управління та порядок їх формування.

Окрема увага приділена БО: встановлено, що облік на підприємстві здійснюється службою бухгалтерії під керівництвом головного бухгалтера, який має право другого підпису. Розглянуто завдання бухгалтера відповідно до посадової інструкції та визначено основні положення облікової політики Товариства, що регламентуються відповідним Наказом.

Загалом, організація діяльності та облік в ТОВ «ДОНПРОМТРАНС» відповідає вимогам законодавства та сприяє ефективному функціонуванню підприємства.

Для ефективного захисту майнових прав та законних інтересів суб'єкта господарювання важливо дотримуватися етапності в претензійно-позовній роботі. Першочергово доцільно ініціювати комунікацію з контрагентом з метою мирного врегулювання спору, на що прямо вказує стаття 19 ГПК. У разі недосягнення домовленості, обов'язковим є оформлення письмової ПР із зазначенням вимог, підтверджених відповідними документами.

Претензія має відповідати встановленим вимогам щодо змісту, порядку подання та розгляду. Своєчасна й обґрунтована відповідь на неї є правовим обов'язком сторони, якій вона адресована. У разі відмови задовольнити ПР, підприємство має право звернутися до суду.

Для обліку пред'явлених і задоволених ПР, включаючи суми штрафів і пені, використовується субрахунок 374 «Розрахунки за ПР», що забезпечує прозорість та контроль фінансових взаємовідносин між контрагентами. Таким чином, грамотне ведення ПР роботи дозволяє мінімізувати фінансові ризики та сприяє дотриманню договірної дисципліни в господарській діяльності.

Розрахунки за ПР мають важливе значення для ефективної господарської діяльності підприємств, оскільки вони дозволяють оперативно реагувати на порушення умов договорів з боку контрагентів. Однак, незважаючи на наявність

нормативно-правових актів, існують суттєві проблеми в обліку, оподаткуванні та контролі таких розрахунків. Дослідження показало, що облік таких операцій супроводжується рядом проблем: відсутність аналітики на субрахунку 374, складність у визначенні моменту визнання доходів, а також невідповідності у податковому регулюванні.

Для підвищення ефективності обліку доцільно запровадити аналітичні рахунки в межах субрахунку 374, що дозволить вести облік ПР у розрізі контрагентів і видів вимог. Це сприятиме покращенню контролю, своєчасному врегулюванню спорів та формуванню достовірної фінансової звітності.

Окрім цього, актуальним є оновлення податкового законодавства стосовно віддзеркалення доходів і витрат за ПР, а також створення електронного сервісу для реєстрації претензій, що дозволить спростити процес досудового врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хомутенко О.І. Претензійно-позовна робота: організація та правові основи. – К.: Центр учбової літератури, 2020.
2. Бачинський Ю.І. Господарське право України. – Львів: Світ, 2019.
3. Сопільняк В.В. Правове регулювання договірних зобов'язань у господарській діяльності. – Харків: Право, 2021.
4. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
5. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 28 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
6. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
7. Що таке претензійна робота і як вона допоможе вашій компанії: вебсайт. URL: <https://armagroup.com.ua/blog/chto-takoe-pretenzionnaya-rabota-i-kak-ona-pomozhet-vashej-kompanii/> (дата звернення: 20.04.2025).
8. Розрахунки за претензіями: організація обліку. Реферат. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/accountant/16427/> (дата звернення: 20.04.2025).
9. Претензія як спосіб досудового врегулювання господарських спорів. *balance.ua*. URL: <https://balance.ua/news/post/pretenziya-kak-sposob-dosudebnogo-uregulirovaniya-hozyaystvennyh-sporov> (дата звернення: 20.04.2025).
10. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 1 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.04.2025).
11. Учасники проектів Вікімедіа. Податок на додану вартість – Вікіпедія. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Податок_на_додану_вартість (дата звернення: 21.04.2025).

12. Облік претензій у розрахунках за господарськими договорами | AVS. AVS. URL: <https://avstudy.com.ua/oblik-pretenzij-u-rozrahunkah-za-gospodarskimi-dogovorami/> (дата звернення: 21.04.2025).

13. Претензія про сплату неустойки та її облік у заявника. *Головбук*. URL: <https://buhplatforma.com.ua/article/7378-pretenzja-pro-splatu-neustoyki-ta-oblk-u-zayavnika> (дата звернення: 22.04.2025).